

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**завідувачки кафедри сексології, психотерапії та медичної психології
Харківського національного медичного університету, доктора медичних наук,
професора Маркової Маріанни Владиславівни
на дисертацію Левіна Тараса Ігоревича на тему: «Емоційне вигорання у
лікарів-психіатрів під час війни (чинники ризику, клініко-психопатологічні
особливості, профілактика)»,
подану до захисту в спеціалізовану вчену раду 26.613.297, створену на підставі
рішення вченої ради Національного університету охорони здоров'я України
імені П. Л. Шупика від 13.05.2026 (протокол № 7) з правом прийняття до
розгляду та проведення разового захисту дисертації на здобуття ступеня
доктора філософії в галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222
«Медицина» (наукова спеціальність 14.01.16 «Психіатрія»)**

Актуальність теми дослідження. Професія лікаря належить до категорії професій з підвищеним ризиком формування емоційного вигорання. Разом із тим професійна діяльність лікаря-психіатра має низку специфічних особливостей, пов'язаних із необхідністю постійної емоційної залученості, роботою з пацієнтами, які перебувають у кризових психічних станах, необхідністю прийняття складних клінічних рішень та високим рівнем професійної відповідальності. У воєнний період зазначені фактори суттєво посилюються внаслідок збільшення кількості пацієнтів із травматичними та стрес-асоційованими психічними розладами, що створює додаткові ризики розвитку професійної дезадаптації та емоційного виснаження у спеціалістів сфери психічного здоров'я.

Незважаючи на значний інтерес науковців до проблематики емоційного вигорання, більшість наявних досліджень присвячені загальним аспектам професійного стресу медичних працівників або окремим категоріям фахівців.

Водночас питання клініко-психопатологічної структури емоційного вигорання саме у лікарів-психіатрів в умовах війни, ролі психосоціальних, особистісних та емоційно-інтерперсональних чинників у його формуванні, а також розробки ефективних персоніфікованих підходів до профілактики та корекції залишаються недостатньо вивченими. У цьому контексті дисертаційне дослідження Т.І. Левіна, присвячене вивченню чинників ризику, клініко-психопатологічних особливостей та профілактики емоційного вигорання у лікарів-психіатрів під час війни, є своєчасним, актуальним і соціально значущим.

Обрана автором мета дослідження – на основі ідентифікації клініко-психопатологічних особливостей, психосоціальних і патопсихологічних характеристик емоційного вигорання у лікарів-психіатрів під час війни розробити заходи його терапії та профілактики – повністю відповідає сучасним потребам психіатричної науки і практики, а також завданням збереження кадрового потенціалу системи охорони психічного здоров'я України.

Зв'язок теми дисертації з державними та галузевими науковими програмами. Дисертаційна робота Т.І. Левіна виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри загальної, дитячої, судової психіатрії і наркології Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика МОЗ України за темою: «Розробка мультимодальної системи відновлювальної терапії і медико-психологічної реабілітації хворих, що перенесли COVID-19, на підставі вивчення провідних патогенетичних механізмів» (№ державної реєстрації 0121U114707).

Наукова новизна дослідження. Наукова новизна дисертації полягає насамперед у комплексному підході до дослідження емоційного вигорання як багатовимірного психопатологічного та психосоціального феномена, що формується під впливом взаємодії професійних, особистісних, афективних та соціально-психологічних чинників. Автором вперше здійснено комплексний аналіз

клініко-психопатологічних проявів емоційного вигорання у лікарів-психіатрів, які здійснюють професійну діяльність в умовах воєнного часу, з визначенням особливостей його структурно-динамічної організації та взаємозв'язків із професійною дезадаптацією, тривожно-депресивною симптоматикою, психосоціальним функціонуванням та якістю життя.

Суттєвим науковим досягненням дисертаційного дослідження є встановлення ролі емоційного інтелекту як одного з провідних чинників формування та прогресування емоційного вигорання. Автором доведено, що зниження загального рівня емоційного інтелекту асоціюється з підвищенням ризику розвитку професійної дезадаптації та поглибленням психопатологічної симптоматики, що дозволило розширити сучасні уявлення про психологічні механізми розвитку даного феномена.

Безперечною новизною характеризується створена математична модель прогнозування професійної дезадаптації як базового дескриптора емоційного вигорання. Запропонована модель дозволяє визначати ступінь ризику розвитку емоційного вигорання та створює підґрунтя для впровадження персоніфікованих профілактичних і лікувально-реабілітаційних заходів.

Таким чином, отримані результати суттєво доповнюють сучасні наукові уявлення про механізми формування емоційного вигорання у медичних працівників в умовах війни та мають важливе значення для подальшого розвитку клінічної психіатрії, медичної психології та психогієни професійної діяльності.

Практичне значення результатів дослідження визначається його безпосередньою спрямованістю на вирішення актуальної задачі, що стоїть перед сучасною системою охорони здоров'я, а саме – своєчасне виявлення, прогнозування, профілактику та корекцію емоційного вигорання у лікарів-психіатрів, які здійснюють професійну діяльність в умовах воєнного часу.

Практичне значення має розроблений автором алгоритм комплексної терапії та профілактики емоційного вигорання, побудований на принципах персоніфікованого підходу. Запропонована система враховує рівень професійної дезадаптації, вираженість клінічних проявів емоційного вигорання, особливості психоемоційного функціонування та індивідуально-психологічні характеристики лікарів-психіатрів, що сприяє підвищенню ефективності профілактичних і лікувально-реабілітаційних заходів.

Важливою перевагою роботи є її висока прикладна спрямованість. Запропоновані автором підходи можуть бути використані не лише у психіатричній практиці, але й у системі охорони психічного здоров'я загалом, зокрема при організації програм підтримки медичних працівників, формуванні заходів профілактики професійного стресу та вигорання, а також при розробці стратегій збереження кадрового потенціалу медичної галузі в умовах тривалих кризових навантажень.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження мають істотне практичне значення для сучасної психіатрії, медичної психології, організації психіатричної допомоги та системи охорони психічного здоров'я в цілому, а їх впровадження сприяє підвищенню ефективності збереження професійного здоров'я фахівців психіатричної служби в умовах війни.

Ступінь обґрунтованості та достовірність положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота Т.І. Левіна виконана на належному науково-методичному рівні та ґрунтується на достатньому за обсягом клінічному матеріалі. Дизайн дослідження, логіка його побудови, вибір методів та способів статистичної обробки даних повністю відповідають поставленій меті та завданням роботи.

Для досягнення мети дослідження автором було обстежено 120 лікарів-психіатрів, які здійснювали професійну діяльність у місті Києві в умовах воєнного

часу. Формування вибірки здійснювалося відповідно до принципів біомедичної етики та на підставі інформованої згоди учасників дослідження. Залежно від рівня професійної дезадаптації та вираженості емоційного вигорання респонденти були розподілені на три групи, що дозволило провести порівняльний аналіз клінічних, психопатологічних, психосоціальних та індивідуально-психологічних характеристик обстежених. Методологія дослідження побудована послідовно та є цілком адекватною предмету наукового пошуку. Для вирішення поставлених завдань дисертантом використано комплекс сучасних взаємодоповнюючих методів дослідження, зокрема соціально-демографічний, клініко-психопатологічний, психометричний, психодіагностичний та статистичний методи. Такий підхід забезпечив можливість всебічного аналізу феномену емоційного вигорання та дозволив розглянути його не лише як психологічний, а й як клініко-психопатологічний та психосоціальний феномен.

Статистична обробка результатів дослідження проведена коректно із застосуванням сучасних методів математичної статистики. Використані статистичні процедури є адекватними характеру отриманих даних та забезпечують достатній рівень достовірності одержаних результатів. Представлені у роботі результати характеризуються внутрішньою логічною узгодженістю, а сформульовані висновки безпосередньо впливають із наведених даних та повною мірою відображають результати проведеного дослідження.

Дослідження виконано з дотриманням сучасних етичних принципів проведення біомедичних досліджень за участю людини, що додатково підтверджує його методологічну якість та наукову добросовісність.

Отже, наведені в дисертаційній роботі наукові положення, висновки та практичні рекомендації є достатньо обґрунтованими, достовірними, логічно пов'язаними між собою та переконливо підтверджуються результатами проведеного дослідження.

Повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих працях. Основні положення, результати та висновки дисертаційної роботи достатньою мірою відображені у наукових публікаціях автора. За темою дисертації опубліковано 7 наукових праць, серед яких статті у фахових наукових виданнях України та матеріали науково-практичних конференцій. Опубліковані праці повною мірою висвітлюють основні етапи виконаного дослідження, його результати, наукову новизну та практичне значення, що свідчить про належну апробацію дисертаційної роботи.

Дані про відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційна робота Т.І. Левіна є самостійно виконаною завершеною науковою працею. Аналіз змісту дисертації та наукових публікацій здобувача не дає підстав вважати, що під час виконання дослідження були допущені порушення принципів академічної доброчесності. Ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження не виявлено.

Оцінка структури, змісту та форми дисертаційної роботи. Дисертаційна робота Т.І. Левіна викладена державною мовою на 205 сторінках машинописного тексту та побудована відповідно до сучасних вимог, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, огляду літератури, розділу, присвяченого характеристиці обстежених та методам дослідження, п'яти розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення результатів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Дисертація належним чином ілюстрована таблицями та рисунками, що полегшує сприйняття отриманих результатів.

У *вступі* автором переконливо обґрунтовано актуальність обраної тематики, визначено мету та завдання дослідження, сформульовано об'єкт і предмет наукового пошуку, наведено дані щодо наукової новизни та практичного значення

роботи. Структура вступу є логічною, а його зміст повністю відповідає поставленим у дослідженні завданням.

У *першому розділі* дисертації представлено ґрунтовний аналіз сучасних наукових джерел, присвячених проблемі емоційного вигорання медичних працівників. Автором висвітлено сучасні уявлення щодо клінічних, психологічних та психопатологічних аспектів емоційного вигорання, проаналізовано основні етіопатогенетичні механізми його розвитку, роль емоційного інтелекту та сучасні підходи до профілактики й терапії цього стану. Огляд літератури свідчить про достатню обізнаність здобувача з сучасним станом наукової розробки проблеми та дозволяє чітко окреслити питання, що потребували подальшого дослідження.

У *другому розділі* наведено характеристику вибірки та детально описано дизайн дослідження, критерії формування груп спостереження, а також комплекс клініко-психопатологічних, психодіагностичних і статистичних методів, використаних у роботі. Представлені методики є сучасними, валідними та адекватними поставленим завданням, а їх поєднання забезпечує достатню повноту та достовірність отриманих результатів.

Третій розділ дисертації присвячений структурно-динамічному аналізу клініко-психопатологічної складової емоційного вигорання та професійної дезадаптації у лікарів-психіатрів під час війни. Автором детально досліджено вираженість проявів емоційного вигорання, особливості афективного реагування та структуру психопатологічної симптоматики залежно від рівня професійної дезадаптації. Встановлено клінічні закономірності формування емоційного вигорання та визначено провідні психопатологічні маркери цього стану, що має важливе значення для його ранньої діагностики.

У *четвертому розділі* наведено результати дослідження психосоціального функціонування лікарів-психіатрів з різним рівнем емоційного вигорання. Автором проаналізовано особливості соціально-психологічної адаптації, якості життя та

міжособистісного функціонування обстежених. Отримані результати дозволили продемонструвати тісний взаємозв'язок між прогресуванням емоційного вигорання та погіршенням показників психосоціального благополуччя, що суттєво розширює розуміння даного феномена як багатовимірного порушення професійного функціонування.

П'ятий розділ присвячено вивченню актуального копінгового репертуару та емоційного інтелекту у лікарів-психіатрів з різним рівнем емоційного вигорання. Особливий інтерес становлять результати аналізу емоційного інтелекту як одного з ключових чинників психологічної адаптації фахівців. Автором переконливо продемонстровано роль емоційно-інтерперсональних характеристик у формуванні та прогресуванні емоційного вигорання, що є важливим як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

У *шостому розділі* представлено результати аналізу предикторів, дескрипторів та складових емоційного вигорання, досліджено їх взаємозв'язки та побудовано комплексну модель розвитку цього стану. Особливої уваги заслуговує розроблена автором математична модель прогнозування професійної дезадаптації як одного з провідних індикаторів ризику розвитку емоційного вигорання. Саме цей розділ значною мірою визначає наукову новизну дисертаційної роботи та демонструє високий рівень аналітичної роботи здобувача.

У *сьомому розділі* наведено наукове обґрунтування, структуру та результати апробації запропонованого алгоритму комплексної терапії та профілактики емоційного вигорання у лікарів-психіатрів. Представлені дані свідчать про ефективність розроблених автором персоніфікованих профілактичних і лікувально-реабілітаційних заходів та підтверджують можливість їх практичного використання у системі охорони психічного здоров'я.

Розділ *«Аналіз та узагальнення результатів дослідження»* виконаний на високому науковому рівні. Автором здійснено змістовне узагальнення отриманих

результатів, проведено їх зіставлення з даними сучасних вітчизняних та зарубіжних досліджень, що дозволило сформулювати обґрунтовані висновки та практичні рекомендації. Висновки дисертації є логічними, повністю відповідають поставленій меті та завданням дослідження і відображають основні наукові та практичні результати роботи.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертаційної роботи.

Позитивно оцінюючи науковий рівень, актуальність та практичну значущість дисертаційної роботи Т.І. Левіна, вважаю за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні положення, які не знижують загальної високої оцінки проведеного дослідження, однак можуть бути предметом подальшого наукового обговорення.

1. У роботі переконливо продемонстровано роль емоційного інтелекту як одного з провідних чинників формування та прогресування емоційного вигорання у лікарів-психіатрів. Разом із тим дискусійним залишається питання щодо співвідношення впливу емоційного інтелекту та інших психологічних конструктів, зокрема психологічної резильєнтності, професійної ідентичності, толерантності до невизначеності та морального дистресу, значення яких в умовах війни також активно обговорюється у сучасній науковій літературі.

2. У дисертації ґрунтовно проаналізовано клініко-психопатологічні та психосоціальні аспекти емоційного вигорання під час війни. Разом із тим окремого обговорення заслуговує питання довготривалої динаміки виявлених порушень після завершення гострої фази воєнних подій та можливого впливу накопиченого професійного стресу на подальше психічне здоров'я фахівців психіатричної служби.

Підкреслюю, що визначені положення мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Окрім обговорення дискусійних моментів, хотілося б почути точку зору автора з наступних питань, які виникли під час ознайомлення з дисертаційною роботою, наявність яких не впливає на загальну позитивну оцінку роботи.

1. У дисертаційному дослідженні професійна дезадаптація розглядається як провідний дескриптор емоційного вигорання. Які критерії дозволили Вам визначити саме професійну дезадаптацію як базовий інтегративний показник розвитку емоційного вигорання та чим, на Вашу думку, цей підхід відрізняється від традиційних моделей оцінки вигорання?

2. За результатами дослідження одним із провідних чинників формування емоційного вигорання визначено рівень емоційного інтелекту. Як Ви пояснюєте виявлений у роботі феномен поєднання зниження емпатії з достатньо високою здатністю до розпізнавання емоцій інших людей у лікарів із вираженим емоційним вигоранням?

3. У роботі запропоновано алгоритм комплексної терапії та профілактики емоційного вигорання. Які з його компонентів, на Ваш погляд, є найбільш значущими для досягнення стійкого профілактичного ефекту саме в умовах тривалого воєнного стресу?

4. У дисертації значна увага приділена психотерапевтичним підходам до профілактики та корекції емоційного вигорання. Яким Ви бачите місце психоаналітичної терапії серед сучасних психотерапевтичних підходів до роботи з емоційним вигоранням, зокрема, у лікарів-психіатрів?

ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Т.І. Левіна є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на високому методологічному та науковому рівні. Автором успішно вирішено актуальне науково-практичне завдання сучасної психіатрії, що полягає у визначенні чинників ризику, клініко-психопатологічних особливостей та механізмів формування емоційного вигорання у лікарів-психіатрів

в умовах війни, а також у розробці та впровадженні обґрунтованої системи його профілактики та корекції.

Дисертаційна робота Левіна Тараса Ігоревича на тему: «Емоційне вигорання у лікарів-психіатрів під час війни (чинники ризику, клініко-психопатологічні особливості, профілактика)» за актуальністю обраної теми, методичним рівнем виконання, науковою новизною, теоретичним та практичним значенням отриманих результатів для медицини повністю відповідає вимогам п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, актуальним вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом № 40 Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. (редакція від 12.07.2019 р.).

Офіційний опонент:

завідувачка кафедри сексології,
психотерапії та медичної психології
Харківського національного
медичного університету,
д.мед.н., професор

Маріанна МАРКОВА

